

SENDROM

AKADEMİK DÜŞÜNCE PLATFORMU

Cilt: 3 Sayı: 1

Bir Logos Tıp yayınıdır

Ocak 2008

Dil kaybı güç kaybı

Prof. Dr. Süheyla Ünal
sunal@inonu.edu.tr

İnsanoğlunun yaşamda var kalması, olayları, olguları açıklamaları ve üzerinde kontrol uygulaması ile olanaklıdır. Bu nedenle belirsizliği netliğe, kaosu düzene kavuşturmak durumundadır. Bunu dış dünyadaki nesnelere adlandırmak, sınıflandırmak, olaylar arasında bağlantı kurmak yoluyla sağlamaya çalışır. Bu yoldaki çabalarını belirli bir düzen içinde gerçekleştirmeye çalışması bilimin temeli olmuştur. Zihninde yarattığı dünyayı dil aracılığı ile zenginleştirmiş, "bilgi"ye dönüştürdüğü düşüncenin sağladığı güçle de dış dünyayı egemenliği altına almıştır. Bu bağlamda "bilgi" ve "bilim" güç demektir.

Zihnimizi inşa ederken kullandığımız anadilimiz, sahip olduğumuz en önemli bilişsel araçtır. Soyutlama, sorun çözme, karar verme gibi bizi "insan" kılan temel işlevleri dilimiz aracılığı ile gerçekleştiririz. "Bilmeye, öğrenmeye" anadilimizle başlarız. Evreni tanımaya, tanımlamaya, olguları açıklamaya çalışırken anadilimizi kullanırız. Sonradan öğrendiğimiz bir dilin olanaklarıyla, anadilimizin olanaklarının düşünce dünyamıza aynı oranda yansımaları olanaksızdır. "Anadil" ile düşünmek her zaman avantajlı bir konum sağlayacaktır.

Dilimizi kaybetmek, gücümüzü kaybetmektir.

Bilim dili ve Türkçe

Yrd. Doç. Dr. Nesrin Sis

nsis@inonu.edu.tr

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Bölümü

Günümüz dünyasında, yaşayan en eski ve en köklü dillerden biri olan Türkçe, kültürümüzün de temel yapı taşlarından. 1980'li yılların ortalarında UNESCO tarafından hazırlanan bir raporda, Türkçenin konuşulma açısından dünyanın beşinci büyük dili olduğu açıklanmıştır. Bugün iki yüz elli milyonun üzerinde konuşanı ile on iki milyon kilometre karelik bir coğrafyaya yayılımı ile Türk dili zengin bir sözlü ve yazılı birikime sahiptir.

Ulusal kimliğimizle özdeş olan kültürümüzün, küreselleşen dünyada, kendini koruyabilmesi ve geleceğe aktarılabilmesi için, dilimizin doğru, özenli ve güzel kullanılması önceliği olan bir gerekliliktir.

İlk yazılı belgelerden itibaren Türkçenin tarihsel gelişim sürecini ele alacak olursak görürüz ki, Türk dili ve Türk kültürü 10. yüzyıldan itibaren İslamiyetin kabulüyle önce Arap ve Fars dillerinin dolayısıyla kültürlerinin etkisinde kalmış; sonra Tanzimatla birlikte başta Fransızca olmak üzere batı dillerinden etkilenmiştir. Çağımızda ise, hemen hemen bütün diğer dünya milletlerinde olduğu gibi, kültürümüz Amerikan kültürünün dilimiz de İngilizcenin yoğun tesiri altına girmiştir.

İnanılmaz bir hızla gelişen bilim ve teknolojinin özellikle de iletişim teknolojilerinin artarak yayılması ve yaygınlaşması ile birlikte dilimizin üzerinde İngilizcenin baskısı çoğalmıştır. Hiçbir gümrüğe tabi tutulmadan Türkçeye giren yabancı-İngilizce-kelimeler, dikkat çekici bir çoğunlukta ve sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Bu kelimelerin bir kısmının bilim, sanat ve teknolojiye ait terimler olması, bunların kullanımını bir miktar mazur gösterebilir. Ancak, özellikle Türkçe karşılığı varken İngilizceleri kullanılan ve hiçbir ölçüye bağlı kalınmadan yazılan kelime ve deyimlerin kullanım sıklığı endişe verici bir boyuta ulaşmıştır. Ayrıca, yabancı gramer kurallarının ve kalıplarının (*Ali's Kirtasiye; Ali&Ayşe;Restaurant Lokantası*) kullanılmasını mazur gösterebilecek bir sebep bulunmamaktadır. Kaldı ki bilim ve teknolojiye ait bir takım kelime ve deyimlerin Türkçeleri varken; bilgisayar yerine com-

puter; derin dondurucu yerine deep freez gibi yabancı karşılıklarının kullanılmasının "özenti"den başka ne sebebi olabilir?

Bir araç iken ve öyle olması da gerekirken son zamanlarda amaç haline gelen yabancı dil öğretimi ve yabancı dille öğretim konularının birbirine karıştırılması da bu durumu körüklemektedir. Küreselleşme ile dünyanın küçülmesi sonucunda "bilgi"ye çok daha çabuk, kesintisiz ve doğrudan ulaşabilmek için en az bir yabancı dilin bilinmesi, genel kabul gören bir gerçek ve gerekliliktir. Ne var ki, "yabancı dil öğretimi" ile "yabancı dille öğretim" in sınırlarının çizilmesi, amaç ve yöntemlerinin netleştirilerek uygulanabilmesi için henüz tatmin edici adımlar atılmış değildir.

Dil kirliliği sorunu ile karşı karşıya olan Türkçenin özleşmesi, gelecek kuşaklara bütün olarak aktarabilmek için korunması günümüz koşullarında tek başına yeterli gibi görünmemektedir. Her alandaki gelişme ve değişimleri karşılayıp bilim, sanat, teknoloji alanlarındaki kelime ve terimleri ifade edebilecek bir seviyeye ulaşması için dilimizin özenle işlenmesi gerekmektedir. Çünkü, hiçbir dil kendi kendine bu seviyeye çıkmaz. Eklemeli bir dil olan Türkçe, yeni kavram ve kelimeleri kolaylıkla karşılayabilecek, güçlü bir türetme yapısına sahiptir. Son zamanlarda, tıp, eczacılık, veterinerlik, hemşirelik alanlarında ve çeşitli mühendislik dallarında görülen terim yapma çalışmaları örnek gösterilebilecek çalışmalardandır. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta bu çalışmaların, dilin kurallarından hareket ederek özenle ve bilinçle sürdürülmesi gerekliliğidir.

Her şeyden önce bilim ve tekniğe ait terminoloji alanında yabancı dillerin boyunduruğunu kabul eden gereksiz önyargılardan kurtulmak, Türkçenin bir bilim dili olmak için gereken alt yapıya sahip olduğunu kavramak lazımdır. Bilim dili olabilmenin temel şartları ele alındığında görülür ki: Türkçe; köklü bir geçmişe sahip, tarihi gelişimi içinde, edebiyat dili olarak kullanılıp işlenmiş bir dildir. Yine süreç içinde eğitim dili olarak kullanılmış, bilim, kültür, sanat ve eğitim alanlarında pek çok ürünün ortaya konmuş olduğu bir dildir. Dolayısıyla Türkçenin bilim dili olmaması için hiçbir sebep yoktur. Günümüz dünyasında baş döndürücü bir hızla gelişen bilim ve teknolojinin büyük bir hızla bütün dünyaya yayılarak evrenselleştiği bir gerçektir. Ancak unu-

tolmamasıdır ki evrensel olmanın yolu ulusallıktan geçer. Şu halde, bilim dili olmaması için hiçbir sebep bulunmayan Türkçenin bu alanda kendini gösterip, gelişmesi için neler yapılabilir sorusu üzerinde ciddi olarak düşünmek gerekmektedir. Her şeyden önce Türkçe bilim ve düşünce üretmek, toplumun dilindeki kavramları netleştirmek lazımdır. Akademik çalışmalarda neredeyse tek ölçüt haline gelmeye başlayan yurt dışı yayın ve yabancı atıflar konusu yeniden gözden geçirilmeli, bu konu ile ilgili esaslar abartılmadan tekrar düzenlenmeli ve Türkçe bilimsel yayın yapma özendirilmelidir. Bununla ilgili olarak eğitim dili Türkçe olması, yabancı dil eğitimi ile yabancı dille eğitim konuları birbirinden kesin çizgilerle ayrıştırılmalıdır. Her alandaki bilimsel dergilerin Türkçe yayınlanması için kurumların desteklenip teşvik edilmesi gerekmektedir. Bütün bunların gerçekleşip, hayata geçirilmesi için, ulusal dil bilinci ile toplumun her kesiminde Türkçenin doğru ve güzel kullanılmasını sağlamaya yönelik, ulusal bir dil politikasının uygulanması elbette ki ilk şarttır.

Türkçe üzerine oyunlar

Doç. Dr. Çağatay Önal

conal_tr@yahoo.com

İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroşirurji
Anabilim Dalı

"...Türkçe bir bilim dili değildir; özellikleri bir bilim dili olmak için yetersizdir. Uluslararası bilim dili günümüzde İngilizcedir. Bu bakımdan bilimde söz sahibi olabilmek için eğitimin de İngilizce yapılması gerekir..."

Son yıllarda özellikle bilimsel arenada bu görüşü ya da benzerlerini sıklıkla duymaktayız. Bu tez ne kadar doğru? Türkçe gerçekten bilim dili olamaz mı? Öne sürülen "yetersizlikler" ne kadar geçerli? Bilimde söz sahibi olabilmek için yabancı dilde eğitim yapmak mutlak koşul olabilir mi?...

Öne sürülenlerin tam tersine Türkçe sondan bitişimli-türetmeli, şaşırtıcı düzeyde kurallı bir ses uyumuna sahip, yazıldığı gibi okunan, sayısal mantık açısından üst düzeyde uyumlu bir dildir. Buna karşın İngilizce beş dilin karışımından meydana gelir. Bu nedenle kuralları kadar istisnaları da çoktur. Kelimelerin seslendirmesi özel öğretim gerektirir. Bu nedenle ünlü benzetme ile "lastik" yazılıp "kauçuk" okunan, kurallı türetme özelliğini kaybetmiş bir lisandır. Türkçede takılar aracılığıyla matematiksel bir uyum dahilinde pek çok kelime türetilileceği dilbilimcilerin ifadeleri ile sabit olduğuna göre, acaba böyle ön yargılı bir karşı propagandanın anlatılmamış gayeleri olabilir mi?

Diyelim ki bu "yapısal yetersizlik" karalamasını savuşturabildik. Ya buna ne demeli? *"Bilim uluslararasıdır; bu bakımdan bilimin yapılacağı dil de mutlaka herkesin anlayabileceği bir dil olmalıdır. Bu dil günümüzde İngilizcedir."* Bilimin uluslararası/evrensel olan yanı yöntemleridir. Bilimin amaçları toplumsal, ulusal ya da kişisel yönelimlerden oluşabilir. Hangi konular üzerinde çalışılacağı, o konuların faydacı açıdan değerlendirilmesi, bilimsel projeler arasında önceliklilerin belirlenmesi -çalışılan çerçevelerin kapsamalarına göre- toplum, ulus ya da kişilerin tercihleriyle ilişkili olabilir. Bir toplumun parasal kaynaklarının sınırsız olamayacağı düşünülürse, bilim de o ülkenin kendine has gereksinimlerine uygun olarak üretilmeye çalışılacaktır. Çağdaş

devletlerin uzun erimli bilim politikalarının dayandığı temel ilkelerden biri de budur. Bugün Almanca, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Japonca, Rusça, Çince, İbranice yayın yapan bilimsel dergilerin sayısı giderek artmaktadır. Bu bilimsel üretimin İngilizce ile sınırlanamayacağına en kesin delildir. Sayın Prof. Dr. Sevim Tekeli bir konuşmasında "Avrupa ortaçağlarda uluslararası bir Latince ile bilim yapmaya çabalamış, fakat ancak Yeni Doğu'da (Rönesans) ulusal dilleriyle çalışmaya başladıktan sonra bilimde yaratıcılığa geçebilmiştir" ifadesiyle bu gerçeği vurgulamıştır. Açık ki, bilimde üretilebilmenin en temel hareket noktalarından biri kendi dilinde düşünebilme yeteneğine sahip olabilmektir.

Yabancı dille eğitim yandaşlarının sürekli gündeme getirdiği diğer bir karşı tez "Çocuğumuz yabancı dil öğrensin, bunun için yabancı okula gitsin" ifadesi ile açıklanabilir. Burada yabancı dil eğitimi ile yabancı dilde eğitimi çok incelikle birbirinden ayırmak gerekir. Yabancı dil eğitimi gelişen ve değişen dünyada çağdaşlığın bir gereği, bilgiye ulaşabilmenin çok öncelikli bir zorunluluğudur. Bir yabancı dilin birkaç ayda öğrenilebilmesini sağlayan ve yoğun doyurma yöntemleri adı verilen ileri tekniklerle bu gereklilik aşılabılır. Ancak, öğrencinin ilk kez karşılaştığı ve yabancı olduğu pek çok terim ve kuramı da içeren fen ve teknik derslerin sözde dil öğretimi amacıyla eğitim programlarına yüklenmesi, eğitimden ziyade bir kargaşa ve fikir bulanıklığına neden olmaktadır. Öz diliyle kavrama ve çözümlenme sürecinden yoksun bırakılan öğrenci, eğitim programlarının yükü altında ezberciliğe itilmektedir. Yabancı dilde eğitim ancak sömürge ülkelerine dayatılan bir uygulamadır. Kendilerini "medenî dünya" içinde tanımlayan ülkelerin hiçbirinde kendi öz eğitim dilleri dışında bir eğitim dili kullanılmamaktadır.

Yabancı dille eğitimin üniversitelere dayatılma koşullarından biri de "uluslararası üniversite olmak" ve "yabancı kökenli öğrenciler için cazibe merkezi oluşturmak" hülyasıdır. Ankara'da ve İstanbul'da elli yıllık bir sürede İngilizce eğitim yapan iki büyük üniversitenin de bu anlamda amacını ne kadar gerçekleştirebildiği tartışma konusudur. Uluslararası nitelik ancak çeşitli uluslar ve kültürlerle sağlanacak karşılıklı ve çok yönlü ilişkilerle olur. Sadece eğitimin İngilizce yapılması ile üniversite düzeyinde uluslararası büyük beklentilere girmek

gerçekçilikten uzaktır.

Kendi dilinde eğitim yapılmasını gelenekçilik ve dar kapsamçılık, İngilizce eğitim yapılmasını çağdaşlık ve ilerçilik zanneden görüşler de seyrek değildir. Sözde bilimsellik ya da şekilsel çağdaşlık adına kendi öz kültüründen koparak ulusal bilim politikalarının şovenlik nitelemesiyle küçümsenmesi, ancak dayatmacı emperyalizmin ekmeğine yağ sürmeye yarar.

Dil bir kültürü ayakta tutan en önemli unsurlardan biridir. Türkçe eğitimin bu denli kısaca alınması ve dille uygulanan sistemik taarruz tesadüflerle açıklanamaz. Başta aydınlar olmak üzere tüm halk kesimlerinin Türk dilinin maruz kaldığı bu istila karşısında tavır almaları kaçınılmazdır. Başarıya ulaşabilmek için eğitimin Türkçe olması ön koşuldur. Sayın Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu'nun sözleriyle "Türk eğitimi en önce Türk bağımsızlığı için kullanılacaktır; Türk'ü bağlamak için değil..."

Kaynakça

1. **Bıçak U, Yakıncı C, Aslan M.** İngilizcenin etkisiyle tıp dilinde yapılan hatalar
2. **Kavcar C.** Türkçenin güncel sorunları
3. **Önal Ç.** Dilde Türkçeleşmenin neresindeyiz?
4. **Önal Ç.** Akademik yükseltme ve atamalarda Türkçe bilimsel üretim üzerine bir derleme
5. **Önal Ç.** Bilimde dil bilinci
6. **Sander S.** Sağlık bilimleri süreli yayınlarında dil sorunu
7. **Sinanoğlu O.** Bye bye Türkçe
8. **Yağmurlu A, Baksan S.** Akademik yükseltme ve atamalarda ulusal süreli yayınlarımız
9. **Yamaç K.** Atamalar ve akademik yükseltmelerde Türkçe yayınlar
10. **Yılmaz O.** Kan kaybeden sağlık bilimleri ulusal süreli yayıncılığımız ve Türk Tıp Dizini

Tarih sayfalarında tıp terimlerinden birkaç örnek

Prof. Dr. Hamza Zülfikar

Türklerin sağlık gibi insan hayatıyla doğrudan ilgili olan tıp bilimiyle uğraşmamış olması düşünülemez. En eski kaynaklarda Türkçe tıp terimlerinin örneklerini görebiliyoruz. 1070 yılında yazılmış ünlü Divanü Lügati't-Türk'te hekim, tabip karşılığı atasagun kelimesini bulmaktayız. (B.Atalay, *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi I. C. 86.s.*) Tıbbın temel sözlerinden olan hasta kelimesinin Türkçenin en eski metnindeki adı sayru'dur. (Tarama Sözlüğü V. C. 3351.s.) Daha sonra ses uyumuna girip sayrı biçimini alan bu kelimeden türetilmiş "hastalık" anlamındaki sayruluk (sayrılık), "daha çok hasta veya sık sık hasta olan" anlamında sayrucağrak kelimesi, "hastane" anlamında sayru evi uzun yıllar Türkçede kullanılmış, yazılı kaynaklarda yer almıştır. Yunus Emre bir dizesini buna örnek olarak verelim: **"Sayru olmuş iniler, Kur'an ününü dinler"** Burada ün "ses, seda" anlamındadır.

Bir başka örneği ise XV. yüzyılda yazılmış İskendername adlı kitaptan alalım:

**"Her kim zehr yer derhal ölür
Ol ki zehri kokular sayru olur"** (İskendername, 120)

Bugün modern tıbbın değindiği bazı zehirli maddelerin koklanmasıyla ortaya çıkan zehirlenme, görüldüğü gibi yıllar önce bilinmekte ve bu dizede dile getirilmektedir. Hasta yanında sayru kelimesinin kullanılması insanı bu iki kelime arasında bir anlam inceliği olabileceği fikrine götürüyor. Gerçekten de sayru sözcüğünün daha çok mecazi anlamda kullanıldığı görülüyor. Anlaşılan şiire hasta sözünden çok sayru sözü yakışıyor. Örneği XV. yüzyılda yazılmış Ruşeni Divanı'ndan alalım:

**"Senden uzak yaktı beni ayruluk
Yaktı yumurdu gam ile sayruluk (90)**

Burada bugün unutulmuş olan yumurmak "bozmak, harap etmek" anlamında kullanılmıştır.

Sayru yerine Arapça kökenli maraz kelimesini de kaynaklarda bulmaktayız. Kaynaklarda biri "ilaç verme" mualece etme, bir diğeri ise timar etmek "tedavi etme"nin bir türüdür. Örneği XIV. yüzyılda yazılmış Tebareke adlı eserden verelim:

"Geldim ki sayrua timar eyleyem" (28-2)

Öteki örneği ise XV. Yüzyılda yazılmış Tezkiretü'l-evliya'dan alalım:

"Tabip kendüzü sayru olsa ayruklara nice muacele ider (18-1)

Yalnızca hasta, hastane ve tedavi kavramları üze-

rinde durulsa ve bunlarla ilgili tarihî dönemlerde ve günümüzde kullanılmış sözler toplansa sayılarının oldukça fazla olduğu görülür. Döşeğe düşmek, zamanla yatağa düşmek veya hastane köşeleri bu çerçevede gelişmiş deyimlerden birkaçıdır.

Çeşitli kültürlerin etkisiyle bu kavramlara Türkçede pek çok ad verilmiş ve çeşitli dönemlerde biri ötekisinin önüne geçmiştir. Tabip bugün hastanelerde baştabip örneğinde yaşarken, bir zamanların en yaygın kelimesi olan hekim sözü yerini yavaş yavaş 'doktor'a bırakmaktadır. Tarihin belli bir döneminde Farsça kökenli hasta yanında gene aynı dilden gelmiş bimar terimini bulmaktayız. Hastanın tedavi edildiği yer anlamında hastane yanında bimarhane, Farsça ve Arapça kelimelerden oluşan darüşşifa ve yukarıda belirttiğimiz Türkçe sayrıevi bir kavrama birden çok verilmiş adlardır. Türkçe -lık ekiyle soyut bir ad durumuna getirdiğimiz hastalık karşılığı bimarî terimi o dönemlerin yaygın kelimelerindedir. Bu çeşitlenmenin Arapça ve Farsça yazılmış kaynakların Türkçeye çevrilmesinden doğduğu söylenebilir. Bu durum Türk diline o dönemlerde gerekli önemin verilmediği, Türkçenin öne çıkarılmasında bilinçlenmenin olmadığı fikrine bağlanabilir. Yüzyıllarca süren bu duruma karşı çıkanlar ise sayrıdır. Bunlardan biri Ali Şir Nevai'dir. XV yüzyılda ünlü Muhakemetü'l-Lugateyn adlı eseri yazan Ali Şir Nevai'nin bu duruma karşı çıkışıyla ilgili sözlerini bugünkü dile aktararak aşağıda veriyorum:

"Türk'ün hüner gösteremeyen zavallı gençleri, kolayca kaçarak Farsça şiir söylemekle meşgul oluyorlar ... Türkçede bu kadar genişlik, incelik, açıklık ve zenginlikler durup dururken bu dilde şiir söylemenin, sanat göstermenin daha kolay, daha beğenilir olacağını neden anlamazlar. Türk dilinin olgunluğu ve yüksekliği bu kadar tanıklarla meydana çıkarıldı. Gerektir ki bu halk arasında yetişen şairler, sanat sahipleri sanatlarını öz dilleri dururken başka dille meydana koymamalıdırlar ..."

Karşı çıkanlardan biri de Karamanoğlu Mehmet Bey'dir. Yabancı dile bu kadar yönelmenin yanlışlığını Konya'da 1271 yılında yaptığı isyan hareketi sırasında söylediği sözlerden çıkarabiliyoruz. Günümüz Türkçesiyle o meşhur söz ise şudur:

"Bundan böyle sarayda, dergâhta, çarşıda ve pazarda Türkçeden başka bir dil kullanılmayacaktır"

Sayru, sayruluk yanında hasta, mariz, bimar, illet, maraz, muacele etmek, tedavi etmek, timar etmek, hastane, bimarhane, darüşşifa, Türkçe otacı yanında tabip, hekim gibi bir araya getirdiğimiz bu terim çeşitliliği yukarıda belirttiğimiz gibi başka kültürlerin ve dillerin etkisinde gelişmiştir. Birkaç ör-

nekle belirtmeye çalıştığım bu durumun Cumhuriyet Döneminden sonra yeni bir boyut kazandığını görmekteyiz. Bu dönemde söz konusu kelimelerin Türkçe köklere, Türkçe eklerden kurulmuş terimlere dönüşünü beklerken bu kez batı dillerindeki terimlere dönülmüş ve yeni bir kültür ortamına girilmiştir. Yaşanan bu duruma bakıp bazı sonuçlar çıkarabiliriz. Demek ki bizden öncekiler de girdikleri o kültür ortamı içinde Farsça ve özellikle Arapçaya bir mecburiyet karşısında dahil olmuşlardır. Oysa, Cumhuriyet Dönemi Türkçe yönünde bilinçlenmeyi getirmişti ve bilim terimlerinin Türkçe olmasını gerektiriyordu. Gelişmeler böyle olmadı, bu bilinçlenmeye rağmen yeni bir kültür ortamı baskın çıktı.

Akil Muhtar 1932 yılında *Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı* adlı derginin 2. sayısında Türkçe Tıp Kelimeleri adlı bir makale yazdı. Burada eski metinlerde tıpla ilgili tanımlar ve Türkçe terimleri üzerinde durdu. Gene aynı yıllarda Süheyl Ünver, *Öz Türkçe Kelimelere Dair* adlı bir yazı yazdı; fıtık için kasık yarığı batı dillerinden geçen kompres için yasdıcak kelimelerinin eski metinlerde kullanıldığını gösterdi ve daha pek çok örnek üzerinde durdu. (*Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı* 3.c. 9. sayı 1933), Otacı Necdet Memduh 1933 yılında *Tıp Dünyası* (6. c. 2,3 s.) adlı dergide hastalanmak yerine sayrılanmak, tabip yerine otacı, ilaç için em, eczane için embark önerdi ve bu tür kelimelerin Türkçe karşılıkları üzerinde durdu. Onların bu önerileri sayrı kelimesinden sayrılık, sayrıevi, sayrı barkı, sayrı bilimci, sayrı bilimcilik gibi türetmeleri ilgi görmedi. Tıp terimlerinin neredeyse tamamı Osmanlı tabipleri tarafından Arapça ve Farsça kelime köklerine ve eklerine dayanılarak türetilmiş iken, Cumhuriyet Döneminde bunlara Türkçe karşılıklar arayanların çabaları ses getirmede ve dikkate alınmadı; tıp terimleri bu kez neredeyse bütünüyle batı kökenli kelimelerden oluşmaya başladı.

Türk Dil Kurumu alanla ilgili bilim adamlarından kurduğu bir proje kuruluyla bu konuya el atmış bulunmaktadır. Proje Kurulu tıp terimlerini derleyerek, Türkçe karşılıklarının ne olabileceği üzerinde duruyor ve uygun karşılıklar öneriyor. Karşılık aranırken erkendoğan, geçdoğanda olduğu gibi kavramın işlevinden hareket ediliyor. Kelime kelime batı dillerinden çeviri değil, işlevden, niteliklerden hareket edilerek söz konusu terimin Türkçe karşılığının ne olabileceği üzerinde duruluyor; yapıcı kurallı karşılıklar bulmaya çalışılıyor.

Geç de olsa bu çalışmaların başlamış olmasını bir kazanç sayıyoruz. Ancak, her şey Türk tıp dünyasında bilinçlenmenin gerçekleşmesinde düğümleniyor.

Uluslararası bilimsel dergi yayın desteği: Bir model önerisi

Doç. Dr. Murat Karagöz
İnönü Üniversitesi, İİBF

1. Giriş: Türkiye’de genel olarak tüm bilim dallarında, özel olarak da sosyal bilimler alanında yabancı dergilerde yayınlanan makale sayısındaki yetersizlik bilinen bir gerçektir ⁽¹⁾. Uluslararası bilimsel yayın SCI, SSCI ve AHCI’da ve diğer indekslerde taranan dergilerde yayımlanan yayınlardır ⁽²⁾. Bu tür yayınları kamu tarafından özendirme ve teşvik politikaları halen yürürlüktedir ⁽³⁾. Konu geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumakta ve bu konuda öneriler politikalar geliştirilmektedir ⁽⁴⁾.

Türkiye ülke olarak gelişmekte olan ekonomiler arasında ilk 20 ülke arasında sayılan bir potansiyele sahiptir. Ancak, uluslararası arenada bilimsel yayın üretme açısından bu niteliklerinin çok uzağında bulunmaktadır. Bireysel temelde Türk akademisyenlerin uluslararası nitelikte makale üretme sayısındaki yetersizliğinin en önemli nedeni “herhalde” Türkiye mahreçli uluslararası bilimsel dergi sayısının yok denecek kadar az olmasıdır. Bu husus mukayeseli olarak aşağıdaki tablolarla gözler önüne serilmektedir.

2. Dünya’da ve Türkiye’de uluslararası bilimsel yayın: Türkiye ile diğer ülkeleri yabancı bilimsel yayın açısından karşılaştıracak bilgiler aşağıda Tablo 1 ile verilmiştir ⁽⁵⁾. Bu tabloda yer alan ülkelere nüfus açısından ABD’nin Türkiye’nin yaklaşık 5 katı Japonya’nın ise 1 buçuk katı olduğu düşünülebilir. Buna mukabil İsrail’in ise yaklaşık onda bir Yunanistan’ın ise dörtte bir nüfusa sahip olduğu düşünülmelidir. Daha gerçekçi bir karşılaştırma için bu tabloda yer alan rakamlar her bir ülkenin nüfusu ile ağırlıklı indeks değerlerine dönüştürülebilir.

Bu şartlar altında bakıldığında Türkiye yabancı yayın sıralamasında İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, İspanya gibi emsal teşkil eden ülkelerin onda biri ile dörtte biri arasında değişen oranlarda mukayeseli bir dezavantaja sahip olduğu görülmektedir. Bu tablodaki rakamların genel olarak tüm bilim dallarını kapsadığı unutulmamalıdır. Bu tablo sadece sosyal bilimler için düzenlenmiş olsaydı durum daha da vahim olabilirdi. Özellikle komşu iki

Tablo 1. Ülkelerin 1981-2006 yılları arasındaki yayın durumu.

Ülkeler	Yayın Sayısı	Katkı Oranı	Atıf Sayısı	Etki Değeri
A.B.D.	5.861.401	36,01	123.847.576	21,13
İngiltere	1.443.131	8,87	24.893.165	17,25
Japonya	1.371.470	8,43	16.530.172	12,05
Almanya	1.318.796	8,10	18.496.102	14,02
Fransa	956.191	5,87	13.466.609	14,08
İtalya	588.009	3,61	7.558.269	12,85
İspanya	375.133	2,30	3.832.993	10,22
İsrail	197.446	1,21	2.903.772	14,71
TÜRKİYE	98.186	0,60	428.642	4,37
Yunanistan	86.711	0,53	688.794	7,94

ülke Yunanistan ve İsrail'in görece olarak Türkiye'nin çok üzerinde oluşu dikkate şayandır.

Türkiye mahreçli yabancı yayın sayısının sosyal bilimlerde daha da kötümser bir tablo oluşturduğu Tablo 2 ile gözlemlenebilir (6). Bu tabloda sosyal bilimlerdeki toplam yabancı yayın sayısının Türkiye kaynaklı tüm bilim dalları toplamının yaklaşık % 3'üne tekabül etmesi, Türkiye'de sosyal bilimlerde ciddi bir açığı ortaya koymaktadır. Oysa Türkiye büyük nüfus yapısı zengin kültürel ve sosyal çeşitliliği, sosyal bilimlerdeki akademik kadronun sayısal çokluğu dikkate alındığında aslında bu alanda önemli bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir.

Sosyal bilimlerde alanının Türkiye'de nispi olarak az gelişmişliği ardında yatan sebepler elbette başlı başına bir araştırma konusu olmaya değerdir. Bu konuda ciddi ve derinlikli bir araştırma yapılması gereği vardır.

3. Bir model önerisi

Sorunu somut hale getirdikten sonra çözüm için yine somut bir öneri ile yola devam etmek gerekiyor. Bilimsel yayıncılığın kamu tarafından desteklenmesi alanında TÜBİTAK biricik bir kurum olarak durmaktadır. Ancak, konuyu bir bütün olarak tüm yönleri ile bu kurumun üzerine yıkmak, kurum üzerinde var olan bürokratik yükü daha da artıracak, sorunu yönetilemez ve sürdürülemez bir hale sokacaktır. Bu noktada kuruma makul ve uygulanabilir, daha açıkçası sürdürülebilir bir çerçeve, perspektif ya da model sunma gereği vardır.

Tablo 2. Türkiye'de 1981-2006 arası bilim dallarına göre yabancı yayın durumu.

Bilim Dalları	Yayın Sayısı	Atıf Sayısı	Etki Değeri
Bilgisayar Bilimleri	727	1.625	2,24
Bitki ve Hayvan Bilimleri	5.040	13.791	2,74
Biyoloji ve Biyokimya	4.316	25.127	5,82
Eğitim	137	170	1,24
Ekoloji /Çevre	2.969	11.903	4,01
Farmakoloji	3.143	17.587	5,60
Fizik	7.361	39.435	5,36
Hukuk	14	1	0,07
İktisat ve İşletme	1.050	3.243	3,09
İmmünoloji	570	4.195	7,36
Kimya	13.245	71.514	5,40
Klinik Tıp	38.161	150.692	3,95
Malzeme Bilimleri	3.790	14.283	3,77
Matematik	1.197	2.649	2,21
Mikrobiyoloji	897	5.872	6,55
Moleküler Biyoloji ve Genetik	1.076	16.074	14,94
Mühendislik Bilimleri	10.348	32.891	3,18
Nöroloji ve Davranış Bilimleri	2.213	17.756	8,02
Ortak Disiplinler	732	376	5,14
Psikoloji/Psikiyatri	1.108	4.979	4,49
Sosyal Bilimler (genel)	1.177	2.708	2,30
Uzay Bilimleri	647	3.455	5,34
Yerbilimleri	2.594	19.655	7,58
Zirai Bilimler	3.594	13.459	3,74
Sosyal Bilimler Toplamı	3.486	11.101	—
Türkiye Toplamı	106.106	473.440	—

Hâlihazırda TÜBİTAK bireysel araştırma projelerine maddi destek vermek suretiyle faaliyet göstermektedir. Proje önerilerini bir format dâhilinde kabul ederek uzmanlardan oluşan panellerde değerlendirmekte ve sonuç olarak destek kararı olmaktadır.

Araştırma projeleri için kurumun yürüttüğü mevcut çalışma düzeni yeni bir bakış ile uluslararası bilimsel dergicilik için de kullanılabilir. Bu konuda şu şekilde bir çalışma düzeni benimsenebilir:

(1) Uluslararası bilimsel dergi çıkarmak üzere akademik meslek derneklerinin tüzel kişiliğinde başvurular kabul edilebilir. Başvuru yapabilecek meslek derneklerinde standart bir yapı aranabilir. Örneğin, en az üç yıllık bir geçmişi olmalıdır. En az 100 kayıtlı üyesi bulunmalıdır. Düzenli aralıklarla toplanan bir yönetim kurulu olmalı, vesaire.

(2) Verilecek yayın desteği şartlı verilebilir. Örneğin üç, beş veya 10 yıl gibi sınırlı bir süre için olabilir. Derginin yılda en az iki veya en çok altı sayı yayınlanabileceği şartı getirilebilir.

(3) Her sayısında kendi alanında tanınmış uluslararası üne sahip en az bir, en çok üç akademisyene telif karşılığı davetli yazar ve/veya editör olarak yer verilebilir, ki bu husus uluslararası dergiciliği canlandırma noktasında TÜBİTAK desteğinin en anlamlı yönünü oluşturmaktadır. Yabancı yazarların hemen atıf alması, böylelikle dergi isminin uluslararası literatüre hızlı girişi anlamına gelecektir.

(4) Dergi Türkçe ve İngilizce (*Fransızca ve Almanca da kabul edilebilir*) paralel basım olarak yayınlanabilir. Böylece Türkçe bilmeyen yabancı yazarların katkısı Türkçeye kazandırılarak araştırmacıların hizmetine sunulurken, yabancı dilde makale yazamayacak düzeyde olan Türk araştırmacıların bu durumu uluslararası yayın yapmada bir engel olmaktan çıkmış olur. Bu açıdan paralel basım (*bir sayfa İngilizce bir sayfa Türkçe*) adeta olmasa olmaz bir şart olarak ortaya konulmalıdır.

4. Sonuç ve değerlendirme

Yukarda yapılan tartışmalar açıkça göstermektedir ki, bilimsel yayıncılık açısından ülkemiz istenen düzeyde değildir. Bu konuda bir politika geliştirme gereği olduğu açıktır. Sanayi çağını çoktan geride bırakıp bilgi çağına geçmiş olan dünyamızda böylesine yeni bir bilim politikası Türkiye için son derece zorunludur.

Türkiye mahreçli uluslararası dergi yayıncılığının geliştirilmesine yönelik bu öneri kabul edildiğinde, diğer tüm TÜBİTAK destekleri gibi Ulusal AR-GE yatırımları içinde değerlendirilecektir. AR-GE yatırımları ise en çok çarpan etkisine (yansıma etkisi) sahip bir harcama türüdür. Yani, bu alandaki harcamalar diğer sektörlerde yapılan yatırım veya harcamalara nazaran daha fazla büyüme ve kalkınma etkisi yaratmaktadır.

Kaldı ki, hâlihazırdaki bireysel araştırma projelerine verilen destek ile karşılaştırıldığında önerilen yayıncılık desteğinin, projelerden çıkacak yayınlardan daha fazla Türk bilim camiasına güç ve ivme kazandıracak iddia edilebilir.

Bu tür dergiler ilgili akademik dernekler aracılığı ile yürütüleceğinden, bu proje ile getirilen dernekleşme şartları akademisyenlerin bu anlamda kurumsallaşmasını özendirerek, var olan kurumlara çeki düzen verilmesini sağlayarak daha etkin çalışmalarına yardımcı olacaktır.

Bu projenin gündeme gelmesini tetikleyen birincil etken, Türkiye'deki sosyal bilimler alanındaki yabancı akademik yayınların fen ve sağlık alanlarına nazaran geri oluşu gerçeğidir. Bu projenin hayata geçirilmesi halinde, sosyal bilimler aleyhindeki bu büyük dengesizlik de önemli ölçüde giderilmiş olacaktır.

Hâlihazırda TÜBİTAK tarafından çıkarılmakta olan dergilerden ancak 4 kadarı uluslararası indekse girmiş durumdadır. Var olan bu dergilerin bizzat TÜBİTAK tarafından yönetilmesinin kuruma önemli bir bürokratik yük getirdiği açıktır. Önerim kabul görürse, dergi yönetimleri tamamen akademik derneklere bırakılacak, TÜBİTAK herhangi bir alandaki uluslararası dergi yayıncılığını bir proje mantığı ile değerlendirecek ve destekleme noktasında karar verecek, bu tür dergileri bizzat çıkarmak veya yönetmek gibi bürokratik bir yükten tamamen kurtulacaktır. Böylece, TÜBİTAK açısından da kurumsal etkinlik sağlanmış olacaktır.

İki dilde paralel basım önerisi ile yabancı katkılar Türkçeye kazandırılırken, Türkçe makaleler de çeviri suretiyle yabancı makale statüsüne çıkmış olacaktır.

Dipnot ve Kaynakça

1. Denktaş A, Kağıtçıbaşı Ç, Pak NK, Pamuk Ş. Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Uluslararası Yayın Performansı, TÜBİTAK, Ankara, 2002.
2. T.C. Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Stratejik Plan, Veri Toplama Formları, <http://209.85.135.104/search?q=cache:2z1KEL1OWXMJ:egitim.comu.edu.tr/egitim.doc+uluslararası%20B1+yay%20B1n&hl=tr&ct=clnk&cd=38&gl=tr>
3. TUBA, (Türkiye Bilimler Akademisi), Sosyal Bilimler Alanında Uluslararası Bilimsel Yayınları Özendirme İlkeleri, <http://www.tuba.gov.tr/bursgoster.php?burs=02>
4. TÜBİTAK Yirmibirinci Yüzyılda Bilimsel Yayıncılık: Hedefler ve Yaklaşımlar Ankara, 2001.
5. ULAKBİM Bilimsel Atıf Göstergeleri <http://www.ulakbim.gov.tr/cabim/yayin/kitap1.uhtml> 8/Kasım/2007 saat:12

SENDROM AKADEMİK DÜŞÜNCE PLATFORMU

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Süheyla Ünal
sunal@inonu.edu.tr

Prof. Dr. Cengiz Yakıncı
cengizyakinci@hotmail.com

Doç. Dr. Çağatay Önal
conal_tr@yahoo.com